

ROBERT PICAULY

Kapitaalgedekte risicodeling

Waarom solidariteit moet worden ingebouwd in instituties die burgers over tijd beschermen

We denken bij solidariteit vaak aan herverdeling. In die opvatting verzamelt de samenleving middelen via belastingen en draagt zij die over aan mensen die ondersteuning nodig hebben. Dat is noodzakelijk. Geen serieuze samenleving kan armoede, ziekte, werkloosheid, vergrijzing of tegenslag negeren.

Maar solidariteit is niet alleen een overdracht achteraf.

Op haar sterkst is solidariteit een vorm van georganiseerde risicodeling. Het is het institutionele vermogen van een gemeenschap om risico's op te vangen die individuen niet alleen kunnen dragen. Die risico's kunnen betrekking hebben op ouderdom, arbeidsongeschiktheid, ziekte, werkloosheid, inflatie, langlevensrisico, woonlasten, financiële schokken of het verlies van toekomstige koopkracht.

Daarom moet solidariteit niet alleen worden begrepen als belastingheffing of herverdeling. Zij kan ook worden opgebouwd via vermogensvorming, pensioenvermogen, verzekeringspools, langetermijninvesteringen en institutioneel eigenaarschap.

Een samenleving die alleen op herverdeling vertrouwt, loopt het risico vast te raken in een reparatiemodel. Eerst hopen economische risico's zich op in het leven van burgers. Vervolgens komen huishoudens onder druk te staan. Daarna compenseert de politiek. Vervolgens wordt het systeem complexer. Daarna verliezen burgers vertrouwen omdat de regels moeilijker te begrijpen en moeilijker uit te voeren worden.

Kapitaalgedekte risicodeling vertrekt vanuit een ander principe: een gemeenschap wordt weerbaar wanneer zij instituties bouwt die risico over tijd kunnen dragen.

Dat is de diepere betekenis van pensioenen en verzekeringen. Zij zijn niet slechts financiële producten. Zij zijn institutionele vormen van gedeeld risico. Een pensioenfonds stelt werknemers in staat om arbeidsinkomen van vandaag om te zetten in zekerheid voor later. Een verzekeraar maakt risico's die voor één persoon ondraaglijk zouden zijn beheersbaar door ze over velen te spreiden. Langetermijnkapitaal stelt een samenleving in staat om niet alleen te investeren in consumptie van vandaag, maar ook in weerbaarheid van morgen.

De relevante vraag is daarom niet alleen: hoeveel herverdelen we?

De betere vraag is: welke risico's vragen we individuen alleen te dragen, en welke risico's organiseren we collectief via instituties?

Vanuit een agent-based lens is dit geen abstract moreel debat. Burgers, werknemers, werkgevers, pensioenfondsen, verzekeraars, vermogensbeheerders, banken, toezichthouders en de staat handelen allemaal vanuit verschillende rollen. Huishoudens zoeken zekerheid en perspectief. Werkgevers zoeken kostenbeheersing en continuïteit. Pensioenfondsen balanceren rendement, risico, premies en intergenerationele rechtvaardigheid. Verzekeraars poolen onzekerheid. Toezichthouders zoeken stabiliteit. De staat moet de sociale orde beschermen zonder ieder probleem om te zetten in kortetermijncompensatie.

Elke actor kan rationeel handelen binnen zijn eigen mandaat, terwijl het systeem als geheel toch onzekerheid produceert.

Een huishouden kan te weinig sparen omdat de kosten van levensonderhoud te hoog zijn. Een pensioenfonds kan prudent kapitaal beheren terwijl deelnemers toch onzekerheid voelen omdat het systeem moeilijk te begrijpen is. Een verzekeraar kan risico's nauwkeurig prijzen terwijl burgers uitsluiting of onbetaalbaarheid ervaren. Een overheid kan compensatieregelingen invoeren, maar iedere nieuwe regeling voegt complexiteit en politieke afhankelijkheid toe.

De feedbackloop wordt dan zichtbaar. Individuele blootstelling creëert onzekerheid. Onzekerheid creëert vraag naar staatsreparatie. Staatsreparatie creëert complexiteit. Complexiteit verzwakt vertrouwen. Minder vertrouwen vergroot de vraag naar nog meer reparatie.

Kapitaalgedekte risicodeling probeert die lus te doorbreken.

Zij zegt dat sociale weerbaarheid niet alleen afhankelijk moet zijn van jaarlijkse begrotingen, tijdelijke compensatie en politieke correctie. Zij moet ook worden ingebouwd in de architectuur van eigenaarschap, sparen, verzekeren, pensioenen en langetermijninvesteringen.

Daarmee wordt kapitaal een sociale institutie, niet slechts een privaat bezit.

Dat betekent niet dat al het kapitaal publiek moet worden. Het betekent dat kapitaalallocatie institutionele gevolgen heeft. Pensioenvermogen, verzekeringsreserves, woningfinanciering, infrastructuurinvesteringen en collectieve besparingen bepalen mede in welke mate burgers met zekerheid en perspectief kunnen leven. Zij bepalen of mensen de markteconomie alleen ervaren via lonen en prijzen, of ook via eigenaarschap, bescherming en toekomstige aanspraken.

Een kapitaalgedekte risicodelingsgemeenschap is daarom niet anti-markt. Zij is een manier om de markteconomie sociaal houdbaar te maken.

Markten zijn dynamisch omdat zij initiatief, investering, ondernemerschap en innovatie mogelijk maken. Maar markten verdelen risico's ook ongelijk. Sommige mensen bezitten vermogen. Anderen ervaren vooral kosten. Sommigen kunnen schokken opvangen.

Anderen zijn onmiddellijk blootgesteld. Sommigen begrijpen financiële complexiteit. Anderen zijn afhankelijk van instituties die zij niet volledig kunnen zien.

Daarom heeft een markteconomie risicodelingsgemeenschappen om zich heen nodig.

Families delen risico's. Bedrijven delen risico's. Pensioenfondsen delen risico's. Verzekeringspools delen risico's. Lokale gemeenschappen delen risico's. De staat deelt risico's. De vraag is niet of risicodeling bestaat. De vraag is of zij verstandig, transparant en met voldoende kapitaal erachter is georganiseerd.

De institutionele toets is eenvoudig: versterkt dit systeem weerbaarheid, verantwoordelijkheid en vertrouwen?

Helpt het burgers risico's dragen die zij alleen niet kunnen dragen? Vermindert het afhankelijkheid van ad-hoc politieke reparatie? Behoudt het prikkels om te werken, te sparen en bij te dragen? Maakt het langetermijnzekerheid begrijpelijk? Verbindt het eigenaarschap met verantwoordelijkheid? Geeft het burgers een aandeel in de toekomst in plaats van alleen compensatie voor het heden?

Een criticus kan zeggen dat dit te veel belang geeft aan financiële instellingen. Solidariteit zou democratisch en publiek moeten zijn, niet afhankelijk van markten.

Dat bezwaar is begrijpelijk, maar onvolledig. Kapitaal vormt sociale uitkomsten al. Pensioenfondsen, verzekeraars, banken, vermogensbeheerders en woningmarkten beïnvloeden al zekerheid, kansen en kwetsbaarheid. De echte vraag is niet of kapitaal ertoe moet doen. Dat doet het al. De echte vraag is of kapitaal alleen wordt georganiseerd voor private accumulatie, of ook voor gedeelde weerbaarheid.

Een tweede criticus kan zeggen dat kapitaalgedekte risicodeling onzekerheid creëert omdat beleggingsrendementen nooit gegarandeerd zijn.

Dat klopt. Maar belastinggebaseerde systemen zijn ook niet risicovrij. Zij kennen demografisch risico, politiek risico, begrotingsrisico en uitvoeringsrisico. Een volwassen samenleving doet niet alsof één model risico elimineert. Zij beslist welke risico's individueel moeten zijn, welke collectief, welke publiek gefinancierd en welke door langetermijnkapitaal gedragen moeten worden.

Hier wordt governance beslissend.

Kapitaalgedekte risicodeling werkt alleen wanneer instituties kunnen uitleggen wat zij doen, waarom zij dat doen en voor wie zij handelen. Pensioenfondsen moeten uitleggen hoe rendement, risico en intergenerationele rechtvaardigheid worden afgewogen. Verzekeraars moeten uitleggen hoe pooling en prijsstelling zich verhouden tot maatschappelijk vertrouwen. Toezichthouders moeten stabiliteit beschermen zonder langetermijninvesteringen te verstikken. Politici moeten de verleiding weerstaan om zekerheid te beloven waar alleen gedisciplineerde risicodeling mogelijk is.

Het doel is niet om iedere burger tot financieel expert te maken.

Het doel is om ervoor te zorgen dat instituties die kapitaal beheren verbonden blijven met de mensen wier toekomst ervan afhankelijk is.

Een kapitaalgedekte risicodelingsgemeenschap is daarom een volwassener vorm van solidariteit. Zij vraagt niet alleen wie vandaag betaalt. Zij vraagt hoe een samenleving de institutionele capaciteit bouwt om onzekerheid morgen te dragen.

Solidariteit is niet alleen wat een samenleving herverdeelt.

Solidariteit is de risicodelingscapaciteit die een gemeenschap over tijd opbouwt.